

Landskap: Skåne Upptecknat av: Helga Persson
Härad: N. Åsbo Adress: Box 208 Höör
Socken: Riseberga Berättat av Nils Johansson, Kumla
Mellan 80-90 år.
Uppteckningsår: 1934 Född år i Riseberga

Uppteckningen rör : I. Ett offerkast vid Risebergagården, (sid. 12)
II. Ett spöke vid Herrevadskloster, (s. 18) III. Fiske med ljus-
ter och bloss, (s. 19) IV. När pojkarna fiskade med gaffel, (s. 19-20)
§) (Obs. Denna historia omtalades av hans svärdotter, fru Johans-
son i ålder mellan 30-40 år, född i Munka Ljungby, varifrån
skildringen är hämtad.) V. Ett mystiskt väsen förorsakade o-
tur med djuren, (s. 20-21) VI. En som råkade ut för bäckahästen,
(22-23).

Landskap: Skåne *Upptecknat av:* Helga Persson,
Härad: N. Åsbo *Adress:* Box 208 Höör
Socken: Riseberga *Berättat av:* Axel Lundin
Uppteckningsår: 1934 *Född år* i Riseberga

Uppteckningen rör: I. Barkning, (sid. 1-3).

Landskap: Skåne Upptecknat av: Helga Persson
 Härad: N.Åsbo Adress: Box 208 Höör.
 Socken: Riseberga Berättat av: Olika personer, angivna
 i samlingen.
 Uppteckningsår: 1934. Född år i

Uppteckningen rör	sid.
Barkning.	1-3.
Stöpning av vaxljus.	4-6.
Murkning.	6.
Användning av nöthår.	6-7.
Hundhår.	7.
Människohår.	7-8.
Svinborst.	8.
Sårbehandling.	8.
Skolgång.	9-10.
Halmfigurer.	11.
Karl ^{XL} på Damsgården i Forestad.	12-13.
Björnagraven på Damsgården.	13.
Stådaren och taga haren.	13-14.
Skydd och ans för djuren.	14-17.
Offerkast.	18.
Ett spöke vid Herrevadskloster.	18.

Fiske med ljuster och bloss.

Fiska med gaffel.

Mystiskt väsen förorsakade otur med djuren.

Råka ut för bäckahästen.

Husdjursskötsel.

Slakt.

Fårklippning.

Julgubben.

Sandning av golvet.

Skurning.

sid.

19.

19-20.

20-21.

22-23.

24-25.

26.

26-33.

34.

34-35.

35-39.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—•—

4421

1

I.

Barkning.1
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVBarkning.

I skogstrakten var barkförsäljningen en icke så liten inkomst, ty förr användes mycket ekbark vid garvning av hudar och skinn. Och därför körde man till städerna och försålde den till garvarna därstädes eller också försålde den till garvarna på landsbygden, men dessa hade ej behov av så stora kvantiteter.

Sagesmannen omtalar att barkningen, som företogs på våren, skulle verkställas när ekbladens knoppar voro så stora, som "musaöron" ty då ansåg man att trädet var "löft", varmed menades att börjat gå så att barken gick lätta av.

Innan själva barkningen började fnasade man av skrovligheterna på stammen med ett för ändamålet böjt järn eller en s.k. bandkniv. Man fnasade så långt man nådde över markytan och sedan fortsatte man längre uppåt stammen när trädet var fällt. När detta arbete var utfört, högg man en skära i stammen och så hade man en ekegren, helst svängd och spetsad, med vilken man bräckte barken loss från trädet.

och tog stora bitar från stammen. Uppe i grenarna dit saven vid barkningen ej hunnit nå, slog man barken loss med en yxa. Om man ej kunde fnasa barken innan den togs från trädet navände man en slags täljbänk där barken kunde fastsättas. På denna bänk kunde den, som arbetade sitta. I bänken fanns ett fotsteg i förening med en klaff, vilken fasthöll barken. Efter detta arbete breddes barken ut till torkning. Om det under torkningen blev dåligt väder, täcktes den med löv eller säckar. Det kan nämnas att även fruntimmren deltog i barkningen.

När barken var torr hackades den med en yxa, i bitar ~~med~~ en ^{av} längd ~~med~~ högst sex cm. och när detta arbete var gjort var den färdig till försäljning.

Barken lastades nu i vagnar med karettor, vilka inuti voro klädda med säckar för att ~~barken~~ ^{den} ej skulle ramla ut och så körde man till Hälsingborg för att sälja den.

När man skulle köra på en sådan äcka, brukade man bege sig av vid midnattstid för att vara framme i god tid på morgonen. Då man kom till Åstorp, höll man där och "bette" (rastade) en timmes tid, varefter färden förtsattes till Ekebro omkr. 1 1/2 mil ^{från} Hälsingborg.

Här rastade man igen och fortsatte sedan direkt till bestämelseorten där man var vid 5-tiden på morgonen.

Vanligen var där en lång rad skjutsar i sällskap och när de nalkades staden, brukade garvarna komma ut och möta dem vid Statten, där de ibland stodo i riktig kö, för att den, som kom först, skulle få den bästa barken, vilken givetvis blev bäst betald.

Landskap: Skåne *Upptecknat av:* Helga Persson
Härad: N. Åsbo *Adress:* Box 208 Höör
Socken: Riseberga *Berättat av:* Fru Olivia Nilsson
Uppteckningsår: 1934 *Född år* 1861 *i* Riseberga.

Uppteckningen rör : I. Stöpning av vaxljus, (sid. 4-6) II. Murkning, (s. 6), III. Användning av nöthår, (s. 6-7), IV. Hundhår, (s. 7), V. Människohår, (s. 7-8), VI. Svinborst, (s. 8), VII. Sårbehandling, (s. 8), IX. Skolgång, (s. 9-10).

Stöpning av vaxljus.Stöpning av
vaxljus.

Ännu finnes en och annan, som har liksom en ljusstake virad av smala i två färger färgade vaxljus. Då dessa ljus skulle stöpas tillgick det så, att man smälte vanligt bivax och blandade detta med s. k. tjocka terpentin, och sedan drogs veken i denna massa. Fick ej ljuset tillräcklig tjocklek första gången det doppades, doppade man det en gång till. Innan ljuset var riktigt kallt virades det om en stake eller ett stativ, och man kunde vira en ganska lång ljusslinga på en sådan. För att ljuset skulle se trevligare^e ut hade det ibland två färger. Man stöpte då två långa ljusarmar och när man så fått det vita eller vitgula, som det var, färdigt slog man ett grönt färgämne kallat, spensgrönt i talgen och så drog man den andra veken tills denna fick samma tjocklek och sedan virades de båda ljusen växelvis på staken. Dessa ljus, som naturligtvis ansågos mycket fina, men däremot ej brände så synnerligen bra, tändes endast vid mera högtidliga tillfällen.

Det var ej alla, som brukade förfärdiga sådana ljus, men en gumma, som berätterskan tjänat hos, brukade stöpa dylika ljus till

färsättning och hon tog 5 kr. stycket för dem.

Stöpning av talgljus.

Stöpning av
talgljus.

Man stöpte även talgljus av färtalg. Denna smältes i en gryta och då den var smält slogs den i ett ^{-kärl/}träl med kokhett vatten. Talgen flöt ovanpå vattnet och så doppades vekarna i spannen och då fastnade talgen på dessa. Vekarna voro fästade i ett slags runt bord, i vilket fanns en slags trissor, som voro fästade i, i bordet borrarade hål. Varje av dessa trissor voro fästade tre ljusvekar, som växelvis doppades ned i talgen allt under det bordet gick runt, så att när den sista trissan doppats ned, började man på den andra igen och så fortsatte man tills ljusen fått den önskade tjockleken.

Man kunde även träda vekarna på s.k. spett, som växelvis doppades i stil med trissorna. När man använde spett hängdes dessa mellan ett par stolryggstöd och så lades en plåt under, där de kunde dropa när ljusen voro färdigstöpta voro de spetsiga i ena ändan, och för att de skulle bli jämna skuros de av efter där veken började. Man stöpte dels tjockare ljus och dels s.k. pråsor, som användes i köket.

Man stöpte även ljus i en slags bläckformar, härvid drogs vecken genom ett hål i formen och så ordnade man så att den blev rak och därefter fylldes formen med talg och när den så stelnat togs ljuset av.

II.

Murkning.

Murkning var en slags handarbete, som utfördes på en s.k. slöngeklönga, varför arbetet även kallades slönga. Man brukade använda detta redskap för snoddslagning och arbetet utfördes på så sätt att garnet på något sätt slogs över med fingrarna.

III.

Användning av nöthår.

Man använde i vissa fall även nöthår såsom spånadsämne. Materialet fick man dels av det hår man själv ryktade av djuren och dels från garverierna. Var håret smutsigt tvättades ^{det} men var det någerrunda rent, var det ej nödvändigt att det skulle tvättas. Håret bereddes på samma sätt som ull, först skrubbades det och sedan kardades de och sedan blev det spunnet. Nöt-håret kunde även blandas med ull om

Murkning.

Användning av
nöthår.

man hade gott om sådan, men det kunde även användas enbart. Man använde det till att väva hästtäckan och mattor..

IV.

Hundhår.

Hundhår.

Även hundhår togs i vissa fall i användning, särskilt var detta förhållandet med pudelhår. Sedan detta hår spunnits, användes till filter, ty det ansågs särskilt bra för detta ändamål. Man brukade använda hundhår att stoppa i öronen om man hade tandvärk eller örsprång, för detta ansågs kunna lindra. Om man hade ont i halsen hände det att man lade hundull om halsen och virade om, ty detta ansågs särskilt varmt och bra.

V.

Människohår.

Människohår.

Människohår användes till flätning av kedjor och broscher och berätterskan omtalar att en person i Släaröd tillverkade dylika saker och var allmänt anlita då någon ville ha ett sådant arbete utfört. Hon förfärdigade både herr- och damurkedjor och priset på

de senare var 1,40, ett synnerligt billigt pris för en lång damkedja.

VI.

Svinborst.

Svinborst.

Svinborsten användes till borstar, men de s.k. småhåren kokades först och sedan samlades borsten upp och spanns på en s.k. slönga i fingertjocka rep, vilka torkades och sedan plockades upp igen och sedan användes detta till stoppning av madrasser och möbler.

VII.

Sårbehandling.

Sårbehandling

Om man råkat få ett sår behandlades detta på följande sätt. Först tvättades det rent med brännvin, därefter repade man toppsocker i såret och sedan sökte man upp, helst så ren spindelväv men kunde få och lade detta i såret, för att stilla blodflödet och så band man om och lät omslaget ligga, ett par dagar sedan fick det läkas som det kunde så vida ej infektion inträdde.

VIII.
Kalle.

Kalle.

Kalle.

Kalle var en slags täcke, som förfärdigades på följande sätt. Man klippte omkring 5 cm. breda remsor av något tjockt tyg i ylle, man använde ofta tyg av de s.k. valltrapperna, som brukades till häst-munderingarna vid regementet. Dessa remsor fästes på en fyrkant ram, i storlek av en vanlig filt. När hela denna ram var uppvarpad tog man andra tygremsor och trädde in på tvären. Man trädde dessa upp och ned liksom vid strumpstoppning, varför filten blev rutig och hade man vackra färgrika lappar, blev filten yacker och färgrik. De täcken man på detta sätt fingo, användes dels till sängtäcken och dels till vagnstäckan och ibland användes de till att breda ovanpå sängen. Såsom av ovan synes kallade man dessa täcken för "kalle".

IX.

Skolgång.

Berätterskan omtalar att hennes mormor brukade lära barn att läsa. Vid undervisningen satt gumman vid sin spinnrock medan bar-

Kalle.

Skolgång.

sutto runt om i stugan och dels lärde bokstäverna dels läste. Det var dock endast läsningen man lärde, ty skriva kunde icke lärarinnan och berätterskan omtalar, att först då hon var sjutton år kunde hon skriva sitt namn läsligt. Då hon lärde berätterskan att läsa, satt denna hos henne i sängen och där undervisade hon henne. För att få barnen till att läsa snällt sade hon, att tuppen, som var avbildad sist i boken, skulle värpa. Denne stod på en låda och i denne sades ha/ha sina godbitar. Han brukade värpa sockerbitar, pengar och småsaker.

4421

Pisibunga, H.

1

I.

11
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Halmfigurer.

Halmfigurer.

I Förestad brukade man på julen kläda ut en halmfigur antingen till karl eller fruntimmer och sedan hängde man en korg på armen med en del smågrejor i, som den skulle låtsas försälja. En riktig ~~människa~~ klädde ut sig till julaspöke antingen, som karl eller fruntimmer beroende på vad kön halmfiguren fått, ty var detta en Karl skulle människan, som ledsagade den såsom tolk, vara ett fruntimmer och tvärtom. Halmfiguren hade fått ett namn, och då man kom till det ställe man skulle besöka presenterades den av tolken för detta namn, och så förde tolken talan och sade, att halmfiguren var ute i affärer o.s.v. därför måste följeslagaren vara en talför person, för eljest blev det inte något roligt.

Ibland följde inte tolken med in utan figuren sattes på trappan på så sätt, att den föll in mot den som öppnade dörren och vanligen blev den vid det oväntade mötet mycket uppskrämd. Sedan skulle halmfiguren bäras till nästa gård och placeras på samma sätt och så gick det tills den vandrat byn runt.

Karl XI på Damsgården i Forestad.

Under Karl XI-s krig med danskarna gästade han på olika ställen i Skåne. En gång gick han över Rönneå vid Forestad och i närheten av en gård där, som heter Damsgårde, höll han på att drunkna i ett gungfly.

Konungen tog sedan sitt högkvarter på Damsgården och under inkvarteringen där inledde han ett förhållande med gårdens dotter, och följdén av detta blev att denna födde en flicka, som sades ha till fader ingen mindre än konung Karl XI. Följdén av detta blev att konungen förklarade gården skattefri, samt skänkt ^{de} såsom arv och eget till släkten. Hade arvingen blivit en son skulle han enligt bestämmelser kommit till Stockholm och fått uppfostran, men blev det en flicka skulle hon stanna på gården i Forestad. Såsom nämnts blev det en flicka och hon blev gift med en bonde, och modern blev senare gift med en bonde i Modaröd troligen tillhörande Wäringtofta församling. Sagesmannen, som själv utgör en ättling av denna släkt omtalar, att det bordsilver kungen förde med sig, och, som användes vid inkvarteringen fick stanna kvar i gården, där det gick i arv inom släkten, men det blev sedermera stu-

Karl XI på
Damsgården i
Forestad.

let så det finnes ingenting kvar i släkten. Sagesmannen har själv varit innehavare av Damsgården och har hört historien berättas sedan han var barn.

III.

Björnagraven på Damsgården.Björnagraven
på Damsgården.

Å Damsgårdens ägor finnes en alldeles klotrund hålla, vilken var omgiven av fyra upprättstående väl kilade, upphuggna stenar av omkring en halv meters höjd. I denna håla sades snapphanar ha haft sitt tillhåll, och sägnen ville berätta att en skatt var nedgrävd där. Sagesmannen hade t.o.m. haft en dräng, som hade grävt i hålan, men han fann ingenting. Hålan ligger i omedelbar närhet av Gällaberg och där skall snapphanarna ha huserat skarpt, och enligt vad sagesmannen säger, berättar man att en skärmytsling skall ha stått i närheten av detta berg.

IV.

Stådaren och taga haren.Stådaren och
taga haren.

Sagesmannen omtalar att då sista kärven skulle bindas skulle där vara så många band om den, som det varit karlar till att

hugga säden, och sedan sattes den ensam och skulle liksom stå och skämmas. Sagesmannen sade sig minnas, att då man band denna kärve skulle dem, som band den, upprepa någon formel för de brukade mumla något, men han kom ej ihåg vad det var. Samma var förhållandet då de sista stråna höggos, då sade man, att man skulle taga haren och även då mumlade man en formel, men ej hellre kom han ihåg, vad man sade vid detta tillfälle.

När städaren skulle åkas in skulle alla fruntimren följa med och åka i det sista lasset. En piga hos sagesmannen hade ej velat följa med efter den, men drängen sade: "Har du vad mä å bänged den, ska du följa mä ätte den ässe" och så fick hon följa med. /

V.

Skydd och ans för djuren.

Sagesmannen omtalar, att midsommarafton satte man lövruskor i form av femuddakors över stalldörrarna för att skydda djuren mot troll och smittosamma sjukdomar.

Första gången en ko mjölkades lades stål i spannen för att skydda djuret mot trolleri och för att ej mjölkaharen skulle kun-

Skydd och ans
för djuren.

Skåne
N. Åsbo
Risebärga
maj 1934

4421

5

*Utdrag från
Bok 208 glö
Berättelser om
angiona i Sanklingen*

15

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

na få makt att mjölka dem.

Då det ansågs båda särskild tur på den gård storkarna byggde brukade en del personer lägga upp vagnshjul på taket för att locka dem dit.

Även ormar och snokar ansågos bringa tur och det troddes vara alldeles särskild tur, om en snok kunde hållas vaken om man så skall säga och övervintra i ladugården och sagesmannen omtalar, att en vinter var där verkligen en snok, som övervintrade hos honom och var i rörelse hela vintern. Man brukade också gräva ned ormar innanför stalldörren för att skydda djuren mot all slags trolltyg.

Kornas vård.

Kornas vård!

Korna stodo med huvudet mot väggarna och såväl i sagesmannens gård, som på andra ställen voro de bundna med träklammar, som voro fästade i väggarna med vidjor. Dessa voro stuckna genom ett hål i väggen och utanför slog man ^{en}ögla, genom vilken man stack en pinne, så att de ej kunde draga bindslet genom väggen igen och bli lösa.

Fönstren voro små och sutto uppe under takskägget. Drängarna lågo i ladugården.

Utfodringen.

Kreaturens utfodring bestod endast av hö och halm samt
drank under den tid man brände brännvin. Hade man ont om foder utdry-
gades detta med löv, särskilt var det fåren, som fingo detta foder och
man brukade mycket hugga asplöv, för detta ändamål.

Hade man ont om foder till svinen hände det att man
gav dem hästgödsel uppblandad med gröpe..

Rengöringen.

Enligt sagesmannens uppgift var det allmänt i orten
att fruntimren skötte kreaturen. Gödsling företogs ej mera än en gång
om dagen, och på vintern höll man mycket på att gödseln skulle bli
kvar i stallet då det var mycket kallt för det skulle ge värme. Vid
gödslingen forslades gödseln ut på den utanför ladugårde liggande
"möddingen" eller gödselhögen och man var mycket noga med att denna
eller breddes/
jämnades varje dag, ja detta ansågs t.o.m. viktigare än att gödsla ut.

Tjurhållningen.

Vanligen var det så att en person i byn höll en pri-
vat tjur, vilken de övriga lantbrukarna använde sig av för sina kor.

Utfodringen.

Rengöringen.

Tjurhållningen

4421

7

17

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I språngavgift tog man i allmänhet en krona, så att då tjuren var myc-
ket anlita kunde tjurägaren tjäna rätt mycket pengar.

1 4421

I.

Ett offerkast vid Risebergagården.

Vid Risebergagården i Riseberga socken fanns förr

ett stort offerkast, på vilket en mängd stenar och bråte var kastat.

f/
Offerkastet hade uppkastats för att en person där slagit ihjäl sig.

II.

Ett spöke vid Herrevadskloster.

Sagesmannen, som i sin ungdom varit kusk på Herre-

vadskloster omtalar att en gång då han varit körande borta och ej

kom hem förrän bortåt midnattstiden skyggade hästen till och hade

nära sprungit i gropen, då han kom i närheten av det vid Ljungbyhed

belägna militärsjukhusets bårhus. Då han skulle se efter, vad orsaken

till hästens rädsla kunde vara, fick han se en vit skepnad stå i o-

medelbar närhet av bårhuset där liken efter avlidna beväringar bru-

kade stå.

18
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ett offerkast
vid Riseberga-
gården.

Ett spöke vid
Herrevadsklos-
ter.

III.

Fiske med ljuster och bloss.

Sagesmannen omtalar att han i sin tidiga ungdom varit med när en gubbe vid namn Sven fiskade med ljuster och bloss i de i närheten av Ljungbyhed liggande Sorrösjöarna.

Detta tillgick så att sagesmannen satt i ekan och rodde mycket sakta. I aktern hade man anbragt några vedträn, vilka man antände så att elden lyste över vattnet. Så länge man var på grunt vatten gick gubben vid sidan om båten och hade ett s.k. ljuster, vilket liknade en ^{vari/} rävsax ~~xxxxxxx~~ krokar liknande metkrokar voro fastsatta. Då fisken i stora stim kom till ljuset fångade gubben den med ljustret.

Fisken förvarades i stora lådor eller kistor i närheten av stränderna, i vilka hål voro borrarade så att vattnet kunde komma in, och där förvarade han fisken tills han fick så stort lager, att det lönade sig att ge sig ut i bygden och försälja varan.

IV.

När pojkarna fiskade med gaffel.

Sagesmannens svärdotter, som var född i Munka Ljunbytrak-

 Fiske med ljus-
 ter och bloss

 När pojkarna
 fiskade med
 gaffel.

ten, omtalar, att i denna trakt finnes en å, kallade Pinneå. I denna å brukade pojkarna i trakten gärna fiska, särskilt när ån var nästan uttorkad. Säsom fångstmedel använde de vid sådana tillfällen endast en vanlig matgaffel. De brukade lyfta på i ån befintliga stenar, under vilka ålen ibland hade sitt tillhåll, och då de funno sådana sökte de sticka gaffeln i dem, vilket ibland lyckades.

V.

Ett mystiskt väsen förorsakade otur med djuren.

På en gård i Kärrarp i Kvidinge socken fanns en gård där man alltid hade otur med djuren. Antingen han köpte kreatur eller själv fostrade upp dem, så ~~antingen~~ dogo de eller också trivdes de inte, utan att han kunde förstå orsaken.

En gång kom en gumma förbi gården och hon gick in och frågade hur det stod till, vartill mannen svarade; "Jo det är bra"

Men då sade gumman: "Det är väl inte bra med djuren!"

"Nej", svarade mannen, "men kan ni göra något vid det!" "Ja", svarade gumman, "Jag är en norsk klok gumma, och jag skall göra så ni får tur med"

Ett mystiskt väsen förorsakade otur med djuren.

med kreaturen igen! Därmed gick hon ut på vägen till skjutsbonden och sade, att han skulle köra in på gården, och sedan befallde hon husets folk elda bakugnen bra varm, vilket också skedde. När ugnen var varm gick hon ut i stallet dit husbonde och dräng följde med, för att titta. Utkomna i stallet sade hon till drängen, att han skulle gräva i tillet (gången bakom djuren). Vid första grävningen funno de ingenting, men så sade hon, "Här skall det finnas", och vid fortsatt grävning funno de ett djur liknande en igelkott. Detta fångades och lades i en spann och bars in i köket och här befallde hon, att djuret skulle läggas på en spade och kastas in i den varma ugnen, varefter ugnsluckan skulle stängas.

När detta var gjort blev det ett förfärligt väsen i bakugnen, så det hördes nästan, som hela huset skulle sprängas i luften. Detta oväsen, som fortsatte en timmes tid var så förfärligt, att en ungumma, som bodde i ett undantagshus i närheten, kom in och frågade om elden var lös, men efter den dagen fick man tur med kreaturen, och dessa trivdes och frodades. Man trodde att det var något övernaturligt, men möjligen har det varit ett djur tillhörande vesslesläktet, som funnits i stallet och sugit blod ur djuren.

En som råkade ut för bäckahästen.

Variationerna om bäckahästen äro talrika och visar att tron på denna varit mycket utbredd. Så ^{all}und omtalar sagesmannen att en bagare från Ljungbyhed en gång råkade ut för bäckahästen.

En gång då han varit borta och skulle gå hem över heden kunde han ej finna hem, han gick och gick, men kunde ej finna vägen. Plötsligt lyste det omkring honom och han såg bäckahästen gå bredvid honom och då förstod han varför han gått vilse. Han bad nu bäckahästen om han ville följa honom hem, så skulle han få en peng. Bäckahästen samtyckte och följde honom på vägen och snart var han hemma. Då de kommo i förstugan sade bagaren: "Tack ska du ha, för du har följt mej hem," men han gav honom ej den utlovade peng, och sagesmannen tillade, att bäckahästen troddes vara mycket glad för pengar.

Bäckahästen gick, men bagaren kunde inte finna klinkan på dörren, utan gick runt och runt och därför måste han kalla på bäckahästen, vilken stod utanför dörren och väntade och så lyste denne hon-

En som råkade
ut för bäcka-
hästen.

om så att han kom in.

Då gubben kom in tog han en peng och kastade den ut i en på gården stående vedstapel för att, som han trodde, därmed göra bäckhästen ett spratt. Han trodde nämligen att han ej skulle finna den, men på morgonen då gubben kom upp låg alla vedträna kringkastade på gården, så det blev han, som fick besvär att samla dem samman och på så sätt hade bäckhästen i stället spelat honom ett spratt.

Obs. I denna historia om bäckhästen uppgives djuret vara självlysande.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Helga Persson

Härad: N. Åsbo Adress: Box 208 Höör

Socken: Trakten av Riseberga+^{Vedby sn} (Ovåd) Berättat av: Margareta

Uppteckningsår: 1934 Född år 1862 i trakten av Spången

Uppteckningen rör : I. Husdjursskötesel, (24-25) II. Slakt, (s. 26) III. Fårklippning, (s. 26-33) IV. Julgubben, (s. 34), V. Sandning av golvet
vet, (s. 34-35) VI. Skurning, (s. 35-39).

Obs. Jag vet ej
vad gumman heter
till efternamn,
men hon bodde
vägen mellan
Spången och Skå-
ralid.

4421

1

I.

Husdjursskötsel.

24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Husdjursskötsel.

Berätterskan omtalar, att förr i världen brukade fruntimmare, ha husdjursskötseln om hand, så att de både skötte kor och svin och om karlarna voro ute på arbete så skötte de hästarna också. Kvinnorna både gödslade, fodrade, vattnade och mjölkade djuren.

Svinen utfodrades på så sätt, att man kokade potatis i den "ingemurade grydan" och så maldes den på en potatiskvarn, som lades över en stor balja eller bykkr, varvid den malda potatisen kom ned i denna. Då potatisen var mald blandades den med gröpe och rördes samman med ett s.k. "rol", en ganska grov träspade i form av en grötsticka. Detta kallades att "mäska te svinen" och när maten var slut mäsade man igen. Naturligtvis slog man också vatten ibland mäskan för att ej massan skulle stå och torka.

Då man fodrade svinen med agnar, lade man dessa i en balja och så slog man kokhett vatten över och sedan packade man agnarna så hårt man kunde tills baljan blev full och när så svinen skulle ut-

fodras lade man agnar i hoen och strödde gröpe på och sedan slog man vatten ellet mjölk över och rörde om med en pinne.

En sugga, som var i "färj" (dräktig) fick ej så kraftig föda, som s.k. "jisvin" (gödsvin). En dräktig sugga fick ej ha "s/abb", som var för ~~för~~ fett eller spad i vilket korv kokats (s.k. "pölsespa", ty då kunde man riskera, att hon kastade, därför var man mycket noga med att hon ej fick något sådant, som ansågs skadligt och inverkade menligt på fostren.

Man brukade ha en s.k. "svinabal" (obs. öppet a) i köket och i denna samlades allt avfall och alla matrester, som ej kunde användas till människoföda och när det så var tid att att fodra svinen, tog man den mat som samlats där.

Svinen utfodrades också med mjölk när man hade gott om sådan och detta var särskilt förhållandet med smågrisar sedan de tagits från modern, samt gödsvin.

3 4421

II.

Slakt.

Berätterska ~~m~~ omtalar, att man på en gård i Övad där hon tjä-
nade brukade slakta en gris i oktober samt fyra svin en ko samt får
och gäss till jul och inalles slaktades för eget behov åtta å nio får
och omkring tjugo gäss på året.

III.

Fårklippning.

Fårklippningen försiggick två gånger om året nämligen vår
och höst. Vårklippningen försiggick i april och höstklippningen i slut-
tet av september eller i oktober.

Innan klippningen verkställdes skulle fåren tvättas. Det-
ta tillgick så, att man slog lagom varmt vatten i ett större avlångt
kar. I detta lade man ned fåret och så tvättade man ullen på så sätt att
man gång efter annan kramade över ullen med handen och skrubbade över
det tills det blev rent. När det var tvättat lyftes de upp och så fick
det rista sig för att bli torrt. Man kunde inte klippa dem samma dag, som

26

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Slakt.

Fårklippning.

de tvättats därför strödde man mycket noga med ren halm i fårhuset, så att de ej skulle bli smutsiga igen.

Ibland tvättades ullen sedan man klippt fåren och då lades den ut på ett skynke för att torka.

Klippningen.

Klippningen.

Klippningen tillgick så, att man ordnade en ställning av ett flak eller en vagnshäck, vilka lades upp på "packa" (en slags träboc-kar). På denna lades fåret upp och så band man det i fötterna så, att man band samman ett fram och ett bakben, för att inte fåret skulle sprattla sig ned eller sparka så man ej kunde klippa det. Vid sidan där man stod hade man en korg, i vilken ullen lades, för att den ej skulle falla på golvet och bli smutsig. Sedan plockade man sönder ullen så, att den ej skulle tova sig samman och sedan lades den upp på vinden på ett lakan eller skynke, så att den blev riktigt torr, ~~och~~ sedan lades den i säckar och förvarades där tills kardningen började.

Ibland tog man ut dessa säckar för vädring och togs ullen upp och breddes ut till solning och luftning.

Då fåren klipptes tog man bukullen för sig själv, för denna var kortare och ej så bra, varför den användes till vardagsstrumpor eller saker, som ej var så noga.

Strumpor.

Strumpor.

Vanligen användes vita strumpor, men man hade också gråa strumpor, som man fick av får med svart ull, vilken liksom blev mörkgrå då ullen var kardad. För att få ljusgrå färg blandade man samman vit och svart ull för att få denna nyans.

Det var mycket vanligt att man stickade randiga strumpor, vanligen röda och grå. Äldre personer bland karlarna hade långstrumpor, som gingo över knäna, ty kalsonger brukade ej användas förr i världen.

Övrig användning av ullen.

Övrig användning av ullen.

Vårullen kallades "lö". Denna ansågs mycket tånjbar, varför den ej gärna användes till strumpor eller vantar för de tånjde ut sig så, att de blevo alldeles för stora. Däremot var det vanligt att man stickade ylletröjor eller s.k. "ylleliv" av denna ull, men den an-

vändes även till vävnader.

Båväl karla^h, som kvinno^h, hade sådana tröjor. Dessa vor långa med långa ärmor och stickade med många stickor. Man använde nämligen vanliga strumpstickor (två eller tre gånger spedor. De till vanlig stickning hörande fem stickorna kallades en gång eller en omgång spedor, men naturligtvis räckte ej en sådan gång och därför fick man taga två eller tre sådan, så att man fick en tio å tolv stickor) och så stickade man runt och endast rät stickning. I dessa tröjor funnos långa ärmor, men man stickade också s.k. "liv", i vilka endast voro korta eller halvlånga ärmor. Dessa stickades med trästickor fram och tillbaka och vanligen med s.k. "vrånggångsstickning", varmed menades att man stickade två aviga och två räta maskor. Dessa tröjor syddes samman i sidorna och så syddes ärmarna också fast för dessa stickades för sig själv. Sådana tröjor kallades också spedettröjor.

Ullens beredning.

När beredningen av ullens skulle påbörjas skulle den först "skrubbas". Detta tillgick så, att man hade en s.k. "skrabbabänk", i vil-

Ullens beredning.

ken ullen blev grovkardad. Detta tillgick så, att man fäste den s.k. "ångeskribban" emellan ett par i skrubbebänken uppstående bräder och så kardade eller skrubgade man med överskrubban, sedan ullen brettas ut på underskrubban. Om man ville ha ullen ur underskrubban, drog man överskrubban åt motsatta hållet, och sedan fortsatte man åt rätta hållet igen för att ullen skulle bli bättre utkardad. När man ansåg sig ha kardat nog ull i underskrubban drog man åter åt motsatta hållet, och så fick man en karda eller skrubba, som lades i en korg vid sidan om skrubbebänken.

När skrubbningen var avslutad tog man några skrubbor i vänster hand och drog sönder dem med höger i små nopper och detta kallades att "noppa ullen". Detta arbete skulle alltid utföras före den s.k. finkardningen.

Finkardningen.

Finkardningar

Innan ullen kunde spinnsas skulle den finkardas. Detta arbete utfördes med ett par avlånga kardor, medan skrubborna när de sattes i skrubbebänk voro mera fyrkantiga. Man kunde även skrubba i hand och då hade kardorna samma form som finkardorna.)

Även vid finkardningen lades ullen på underkardan och när den var väl utbredd strök man över denna med flott eller också strök man över ~~denna~~ med bomolja, som man hade i en flaska eller på ett thefat. Man doppade en gåspenna eller hönsstjärtfjäder i oljan, och så strök man med denna över den ull man skulle karda och sedan började arbetet.

När man kardat så att ullen jämnat ut sig i båda kardorna, strök man ullen av underkardan och sedan fortsatte man tills ullen var riktigt väl utredd. När man så fått så mycket ull [✓] underkardan, att man ansåg det lagom till en karda, strök man av den igen och så vände man träsidan uppåt och lade den avtagna kardan på denna, och så rullades den med träsidan på överkardan, så att den blev en jämn och vacker rulling. Man lade sedan ned kardorna i en korg eller på golvet om detta var rent, och när man så fått en bra handfull snodde man dem lätt samman till en s.k. "katt", vilken varligt lades ned i en större korg och så fortsatte man tills arbetet var slut och korgen full.

Spinningen.

Spinningen.

Spinningen började i slutet av oktober eller början av november. Man spann garnet i olika grovlekar beroende på, vad det skulle

användas till. Skulle garnet sedan användas till strumpor tvinnades det vanligen tretrådigt. Ville man ^{ha} tjocka grova strumpor spann ² grovt garn, och ville man finare helgdagsstrumpor spann man naturligtvis finare garn. När garnet skulle användas till klänningar av finare sort, spann man ~~garnet~~ ⁹⁰⁸ så fint, som möjligt, medan det som skulle användas till vadmal eller karlkläder spanns grövre.

Ullen vägdes i mark eller skålpund och så räknade man ut hur många alnar garn där skulle bli vid den olika spinningen.

En viktig sak för att ullen skulle bli bra att spinna hållbart garn av, var ^{den} att man ej vid skrubbing eller kardning tog små hackiga tag, så att ~~ullen~~ ^{den} hackades sönder och garnet såsom följd härav var svårt, att få till att hålla, utan vid spinningen gick sönder för- jämt, så att man ej kunde spinna så fint garn, som eljest var fallet.

Kardegille.

Kardegille.

Då ullen skulle kardashade man så k. kardegillen, vid vilket arbetsbyte förekom och flickor, pigor och hjälpgummor i byalaget gingo till den gård där arbetet skulle försiggå och hjälpte till med

detta. När man hade "kringskött", (undanskött med dagens arbete hemma) samlades man där arbetet skulle försiggå där kaffe serverades innan arbetet ~~skulle börja~~^{de}. Var och en hade kardor med sig och så bars "tokåren" (ullkorgen) in på golvet i storstugan, och kring denne placerade sig karderskorna och så kårdade man tills ullförrådet blev slut, vilket den ej blev förrän bortåt morgonsidan. Omkring en timme innan arbetet var slut bjöd moran på kaffe och smörgåsar och detta smakade vanligen bra.

Vid dessa tillfällen hade man ~~vanligen~~ mycket roligt, man dels berättade dagens händelser och dels sjöng eller skämtade med varandra. I allmänhet brukade gummorna, som gingo omkring på arbete ~~en hel del~~^{mycket} att berätta om, vad sig i socknen tilldragit, så därför fingo de övriga reda på en del nyheter, vilka voro särskilt efterlängtade på denna tid, då inga tidningar funnos och då tiden gick sin jämna lugna gång utan så många strömningar och så mycken oro, som i vår tid.

-11

4421

IV.

Risebyga, S. M.

34

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Julgubben.

Julgubben.

Derättersken omtalar att i Ljungbyhedstrakten brukade man vid jultiden klä ut en s.k. "julagåbbe" av trä och bära den bort till ett ställe och placera den framför dörren, så att när en person öppnade dörren föll den på honom in i rummet eller förstugan. Denna gubbe bars sedan omkring i hela byalaget och placerades på samma sätt. /

V.

Sandning av golvet i stugan.

Sandning av
golvet i stu-
gan.

Golvet i stuga och kök voro ⁴bytrödda med ene och sand. Dessa saker bytades på lördagarna då golvet dänktes och sopades rent med en riskvast s.k. "limme". Härefter ströddes det med ny sand, s.k. strand-sand, vilken var vitare och vackrare än den man själv kunde anskaffa och fanns till salu i affärerna. Sedan överströddes denna med friskt ene, som drängar och pigor hämtat från skogen i en stor korg. Man strödde ene och sand i stuga, kök och förstuga och så strödde man lite ene

Skåne Näsbyd. Pärstugan 4421
- 1928. 2. 1934 -

12

1928 15. 11. 1934
Bot 208
Kön
Barn av olika ålder
avgivna i skollådan

35
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i närheten av trappan.

Man fick ej lov att sopa över golvet på måndagsmorgonen för då sade man, att man "fejde ud friarna" och det var man naturligtvis rädd för, och för den skull sopades ej golvet förrän på onsdagsmorgonen, men detta gjordes ej så grundligt utan man bara drog över sanden så att denna jämnades ut om den blivit ojämn.

Skurning av bord och stolar.

Skurning av
bord och sto-

Bord, stolar och bänkar voro i de flesta fall omålade i stullar. ga och kök och därför skurades de varje lördag på de ställen där man var mån om att hålla snyggt. På denna tid fanns inga skurborstar utan arbetet utfördes med en "halmviska" och tillgick så, att man först blötede över det med en trase, sedan strödde man sand över och sedan skurade man med halmviskan, så att möbelen blev vit och ren. När man skurat sköljdes sanden bort och man vred trasen och torkade upp vattenet.

VI.

Tvätt.

Tvätt.

När man skulle tvätta eller "toa" tillgick det så, att man

lade kläderna i blöt i bara vatten dagen innan tvättningen skulle försiggå. Sedan filades kläderna i s.k. "singerlu", vilken bestod av en slags lut, som kokats på sammanbränd bokaska. Denna aska fick man vid förbränning i s.k. sättugnar och den var sammanpackad i ganska stora stycken. Denna lades i en liten påse av säckväv eller linne i tvättgrytan och så slog man vatten över och kokade den tills man fick en lagom stark lut och i denna tvättades kläderna, ty man hade endast såpa till hals- och ärmlinningar. Man filade tvätten med händerna, ty man hade inga filbrädor. När den var tvättad i två lutar skulle den bykas.

Man bykte i asklut av bok- eller björkaska, eller också i lut kokad på singer. Man lade askan i en säck på botten av grytan eller bykan och på så sätt blev luten starkare för varje gång man slog den över kläderna.

När kläderna lagt på bykan, med de sämsta nederst och sedan allt efter dess finhet slog man lut över, som ej var så förfärligt varm. ty då kunde det hända, att kläderna ej hlevo klara utan den

smuts bykningen skulle taga blev i stället bränd in i kläderna. Innan kläderna lades på bykan kläddes denna med gamla lakan, och för att vattnet skulle kunna rinna ut lades några urkokde djurben eller sönderslagna lerkärl framför tapphålet så att där ej skulle bli alldeles för tät. Andra gången luten slogs över kunde den vara kokande och så fortsatte man att tappa den ur och slå den tillbaka i grytan omkring 10-12 gånger. När bykan började kännas varm utanpå ansåg man att det var bra. När bykningen var slut tappade ⁸ luten ur och man slog vatten på i stället, ty luten fick ej stå på över natten, för då kunde där bli s.k. "ludabrogor" en slags stora gula fläckar, som aldrig gingo ur, hur mycket de än kokades och tvättades.

På morgonen innan man skulle till bäck eller å och banka, tappades vattnet ur och sedan läste man tvätten på en vagn och i den trakt berätterskan tillhör, körde man till den i närheten flytande Rönneå ² för att skölja tvätten.

När man kommit dit ⁸ slogs tvätten upp och sköljdes tre gånger i vattnet. Hade man mera än ett plagg sköljde man vart och ett plagg

för sig den sista gången för att det skulle bli helt befriat från lut. Man hade s.k. "tvättesåde", på vilka tvätten lades, och sedan bankade man med klappeträ eller "tåskel", som man mera allmänt sade.

När bankningen var utförd lades kläderna i en balja, och sedan vredos de för hand innan de hängdes ut till torkning. De torkades på sommaren vanligen på häckar buskar eller också breddes de ut på en klöveråker till torkning.

På våren innan häckar och buskar slagit ut var man rädd ^{att} för att hänga ut dem på dessa, för då smeto de ifrån sig, där blev fläckar på kläderna.

Manglingen.

Manglingen

försiggick på så sätt, att man manglade på s., k., mangleträ eller "rölleträ". Härvid rullade man tyget på en rulle och sedan hade man ett flat trä, som man lade över, och rullade fram och tillbaka på ett bord tills man ansåg att tyget var slät.

Strykningen

Strykningen.

utfördes med en s.k. "gniesten" en halvrund glättad sten av

glas
varmed man gned tyget, huvudsakligen linningar och sömmarna på de lin-
nen, som voro sammansatta av skäftefalls- och blångarnstyg, och besto-
do av s.k. "äpplöda och närdela". Eljest blev ej tyget struket något
nämnavert innan stryckjärnen med lod kommo i användning.

=====